

תורה שבעל פה

לקט מצוות, גמרא – מסכת בבא קמא,
משנה, אגדה, מספרות השו"ת, תפילה כמפגש

הוראות

- א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.
פרק ראשון – לקט מצוות	{	72 – (12x6) – נקודות
א: פרק שני – גמרא – מסכת בבא קמא		
פרק שלישי – תוכני תורה שבעל פה	–	28 – (14x2) – נקודות
סך הכול	–	100 נקודות
- ג. חומר עזר מותר בשימוש: חוברת דפים ממסכת בבא קמא ובה מספר השאלון.
(בית הספר יספק חוברת זו לנבחנים בגמרא.)
- ד. הוראות מיוחדות: אין.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

יש לענות על פרק ראשון או על פרק שני, לפי התכנים שלמדתם.

השאלות

פרק ראשון – לקט מצוות

(72 נקודות)

אם בחרתם בפרק זה, ענו על שש מן השאלות 1–8 (לכל שאלה – 12 נקודות).

1. מצוות הלוואה לעני (סו)

- א. כתב בעל ספר החינוך: "וזאת המצווה של הלוואה היא יותר חזקה ומחויבת ממצוות נתינת הצדקה". כתבו נימוק אחד של בעל ספר החינוך לדבריו אלה. (3 נקודות)
- ב. בספר החינוך מובאת השאלה: "אם א-לוקים אוהב עניים... למה אינו מפרנס?". על פי בעל ספר החינוך, כתבו שתי תשובות על שאלה זו. (6 נקודות)
- ג. "האדם מרוחק ונמאס ונתעב ונאלח ומשוקץ עד שקרוב להיות מיאוסו כמיאוס עבודה זרה". למי מתכוון בעל ספר החינוך בדברים אלה? (3 נקודות)

2. שלא לעשוק (רכח); שלא לאחר שכר שכיר (רל)

- א. הסבירו מהו איסור עושק, וכתבו מהו ההבדל בין איסור זה ובין איסורי גזל וגניבה. (3 נקודות)
- ב. בעל ספר החינוך מביא שני פסוקים שעוסקים באיסור שלא לאחר שכר שכיר: "לֹא תִלִּין פְּעֻלַּת שְׁכִיר אַתָּה עַד בֹּקֶר" (ויקרא י"ט, י"ג). "בְּיוֹמוֹ תִּתֶּן שְׁכָרוֹ וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֹּׁמֵשׁ" (דברים כ"ד, ט"ו).
- (1) בנוגע לכל אחד מן הפסוקים – כתבו על איזה שכיר מדובר, ומהו זמן התשלום בעבור עבודתו.
- (2) הסבירו מדוע שני הפסוקים הנזכרים נחשבים למצווה אחת ולא לשתי מצוות. (5 נקודות)
- ג. לפניכם שלושה מקרים ודיניהם בנוגע לאיסור לאחר שכר שכיר. בחרו בשניים מהם והסבירו את המקרה ואת הדין בכל אחד מהם. (4 נקודות)
1. "אחד שכר האדם והבהמה והכלים יש בהם משום 'בְּיוֹמוֹ תִּתֶּן שְׁכָרוֹ' ומשום 'בל תלין'."
 2. "שכיר שעוֹת של יום גובה כל היום."
 3. "ודין שליח ששָׁכַר פועלים... שהכול הולך לפי הלשון שאמר לפועלים."

3. מצוות קידוש השם (מצווה רצו)

- א. יש שלוש מצוות שאדם מצווה בהן "ייהרג ואל יעבור": עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. כתבו שני מצבים שבהם דין "ייהרג ואל יעבור" חל גם בנוגע למצוות אחרות. (4 נקודות)
- ב. (1) הסבירו מהי הסברה שממנה למדו חז"ל שדין "ייהרג ואל יעבור" חל במקרה של שפיכות דמים. (2) הסבירו כיצד למדו חז"ל שדין "ייהרג ואל יעבור" חל במקרה של גילוי עריות. (4 נקודות)
- ג. במדרש מסופר על מקרים שבהם אנשים מסרו את נפשם על מצוות מילה ועל מצוות נטילת לולב. (1) לכאורה אנשים אלה מסרו את נפשם שלא על פי ההלכה. הסבירו מדוע. (2) הסבירו את הנימוק של בעל ספר החינוך למעשיהם. (4 נקודות)

4. ללמוד תורה וללמודה (טיט)

- א. "וְשִׁנְנֶתֶם לְבַבְיָהּ" (דברים ו', ז'). על פי דרשת חז"ל, מהו פירוש המילה "ושננתם", ומי הם "בניך"? (3 נקודות)
- ב. (1) על פי בעל ספר החינוך, ממתי האב צריך להתחיל ללמד את בנו תורה? (2) על פי בעל ספר החינוך, כיצד על המלמד להתייחס לתלמיד בן שש שנמצא בתחילת דרכו בלימוד התורה? (3) באיזה שלב המלמד צריך לשנות את היחס כלפי תלמידו, וכיצד ינהג כלפיו בשלב זה? (7 נקודות)
- ג. מה יעשה אדם שאבותיו לא לימדו אותו תורה? (2 נקודות)

5. לאהוב את הגרים (תלא)

- א. (1) על פי מה שלמדתם, איזו עבירה חמורה יותר – לרמות יהודי מלידה או לרמות גר? נמקו את תשובתכם. (2) העתיקו למחברתכם את הטבלה שלפניכם, והשלימו אותה.

המְרַמָּה גֵר	המְרַמָּה יהודי מלידה	
		על איזה איסור או אילו איסורים עבר?
		איזו מצוות עשה או אילו מצוות עשה ביטל?

(6 נקודות)

- ב. "גירור - עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באנפֶּה (=גר - עד עשרה דורות לא תבזה גוי בפניו)". הסבירו מדוע אסור לבזות גוי בפני גר. (3 נקודות)
- ג. על פי בעל ספר החינוך, ממצוות אהבת הגר לומדים שיש לרחם גם על אדם שאינו גר. מיהו אדם זה, ומה משותף לו ולגר? (3 נקודות)

6. לעבוד ה' יתברך בתפילה בכל יום (תלג)

א. "וַעֲבַדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות כ"ג, כ"ה).

על "עבודה" זו כתב הרמב"ם: "אף על פי שמצווה זו היא מהמצוות הכוללות... יש בזו כמו כן פרט..."

(1) מהי "מצווה כוללת"?

(2) על פי דברי הרמב"ם, הסבירו כל אחת משתי הדרכים לקיים את הציווי "וַעֲבַדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם".

(3 נקודות)

ב. (1) יש מחלוקת בין הרמב"ם לרמב"ן בשאלה מתי מדאורייתא יש מצווה להתפלל.

כתבו את דעתו של כל אחד מהם.

(2) על פי בעל ספר החינוך, על פי מה קבעו חכמים את זמני התפילות? פרטו את תשובתכם.

(3) על פי בעל ספר החינוך, מדוע אמרו חכמים שתפילת ערבית היא רשות, ומדוע כיום היא חובה?

(6 נקודות)

ג. (1) ציינו שניים מן הדברים "שהם מעכבים את האדם מהתפלל".

(2) ציינו שניים מן הדברים "שצריך המתפלל להיזהר בהן, אבל אין מעכבין התפילה בשבילם".

(3 נקודות)

7. שלא לסור מדבריהם (תצו)

א. (1) על פי בעל ספר החינוך, מהי המטרה במצוות "לא תסור"?

(2) על פי בעל ספר החינוך, כדי להשיג מטרה זו "טוב לסבול טעות אחת".

כתבו של מי הטעות וכיצד יש "לסבול" אותה.

(5 נקודות)

ב. בסיפור "תנורו של עכנאי" הוכיח רבי אליעזר באותות ובמופתים שהלכה כמותו, ואף על פי כן לא קיבלו חכמים את דעתו.

באותה שעה הקב"ה "חייך ואמר נצחוני בני".

הסבירו במה "ניצחו" החכמים את הקב"ה ומדוע חייך הקב"ה. (4 נקודות)

ג. לפניכם שלושה היגדים בנוגע ל"זקן ממרא". כתבו במחברתכם בנוגע לכל היגד "נכון" או "לא נכון". (3 נקודות)

1. דין זקן ממרא חל במקרה שהחכם הוא מוסמך להוראה בסנהדרין.

2. דין זקן ממרא חל רק במקרה שהחכם מְקַל ושאר החכמים מחמירים.

3. דין זקן ממרא חל בכל מקרה שהחכם חולק על פסיקת הסנהדרין.

8. שלא להשחית אילני מאכל (תקכט)

א. מהו שורש המצווה שלא להשחית אילני מאכל? בתשובתכם התייחסו גם לדברי בעל ספר החינוך במצווה זו:

"במידה שאדם מודד – בה מודדין לו, כלומר: בה הוא נדבק לעולם". (3 נקודות)

ב. (1) לפניכם ארבעה מקרים שבהם רוצים לכוות עצים. כתבו במחברתכם בנוגע לכל אחד מן המקרים אם כריתת העץ מותרת א או אסורה.

I. משפחת ישראלי רוצה לכוות עץ סרק שגדל בגינתה כדי לשים במקומו דשא סינטטי.

II. יואב רוצה לכוות עץ זית שמניב פחות מרבע קב זיתים.

III. העירייה רוצה לכוות עץ תפוזים כדי לסלול שם כביש.

IV. עומר רוצה לכוות עץ כדי לפרוק את כעסו.

(2) בחרו בשניים מן המקרים שבתת-סעיף הקודם, ב(1), ונמקו את הדין בכל אחד מהם.

(6 נקודות)

ג. אדם המשחית – באיזה מקרה ייענש ב"מלקות", באיזה מקרה ייענש ב"מכת מרדות", ומהי הסיבה להבדל בין העונשים?

(3 נקודות)

יש לענות על פרק ראשון או על פרק שני, לפי התכנים שלמדתם.

פרק שני – גמרא – מסכת בבא קמא

(72 נקודות)

אם בחרתם בפרק זה, ענו על שש מן השאלות 9–18 (לכל שאלה – 12 נקודות).

שימו לב: יש לענות לפחות על אחת מן השאלות 15–18.**9. שמירה פחותה****א.** במשנה נאמר: "הכונס צאן לדיר ונעל בפניה כראוי ויצאה והזיקה פטור".

בגמרא נאמר: "אמר רבי מני בר פטיש מאן תנא מועד דסגי ליה בשמירה פחותה רבי יהודה היא...".

- (1) צטטו מן המשנה את המילה שממנה למד רבי מני בר פטיש שמדובר בשמירה פחותה.
 - (2) הסבירו כיצד הבין רבי מני בר פטיש מן המשנה שלבהמה מועדת די בשמירה פחותה. היעזרו ברש"י.
 - (3) הסבירו כיצד הוכיח רבי מני בר פטיש שלפי רבי יהודה, לשור מועד די בשמירה פחותה.
- (6 נקודות)

ב. "ארבעה דברים התורה מיעטה בשמירתן..."

- (1) ציינו שניים מסוגי הנזקים שהתורה "מיעטה בשמירתן".
 - (2) בנוגע לכל אחד מסוגי הנזקים שציינתם, צטטו את הפסוק שממנו למדה הגמרא שהתורה מיעטה בשמירתו, והסבירו את הלימוד מפסוק זה.
- (6 נקודות)

10. שומר אבדה**א.** "איתמר שומר אבדה רבה אמר כשומר חנים דמי רב יוסף אמר כשומר שכר דמי".

- (1) ציינו הבדל הלכתי אחד בין שומר חנים ובין שומר שכר.
 - (2) הסבירו את הטעם המובא בגמרא לדעה של רבה, ואת אחד מן הטעמים המובאים בגמרא לדעה של רב יוסף.
- (5 נקודות)

ב. "איתיביה לעולם הוא חייב עד שיחזירנה לרשותו".

- (1) הסבירו את הדין שבברייתא המצוטטת.
 - (2) הסבירו את הקושיה של רב יוסף על רבה מן הברייתא המצוטטת. בתשובתכם ציינו את המילה בברייתא שעליה מבוססת הקושיה של רב יוסף.
 - (3) הסבירו את התירוץ של רבה לקושיה של רב יוסף.
- (7 נקודות)

11.

"כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה"

"מתני' השולח את הבערה ואכלה עצים או אבנים או עפר חייב שנאמר כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמִצָּאָה קִצִּים וְנֹאכַל גִּדִּישׁ אוֹ הַקֶּמֶה אוֹ הַשָּׂדֶה שְׁלֵם יִשְׁלֹם הַמִּבְעֵר אֶת הַבְּעֵרָה (שמות כ"ב, ה')."

א. "אמר רבא למה לי דכתב רחמנא קוצים גדיש קמה ושדה".

(1) הסבירו את השאלה של רבא.

(2) על פי רש"י, הסבירו בלשונכם מדוע הוזכר "גדיש" בפסוק העוסק בנזקי האש.

(3) הסבירו בלשונכם מדוע הוזכרו "קוצים" בפסוק העוסק בנזקי האש.

(6 נקודות)

ב. הגמרא שואלת: "ולרבי יהודה דמחייב אנזקי טמון באש קמה למה לי".

(1) הסבירו את הביטוי "נזקי טמון באש".

(2) הסבירו את תשובת הגמרא על שאלה זו. היעזרו ברש"י.

(4 נקודות)

ג. הסבירו בלשונכם מה למד רבי יהודה מן המילים "אֵן הַקֶּמֶה" שבפסוק. (2 נקודות)

12.

המדליק את הגדיש והמדליק את הבירה

א. "מתני' המדליק את הגדיש והיו בו כלים ודלקו..."

על פי המשנה, רבי יהודה וחכמים נחלקו אם המדליק חייב על "נזקי טמון באש".

על פי המשנה, כתבו מקרה שבו חכמים מסכימים עם רבי יהודה, והסבירו מדוע הם מסכימים עימו במקרה זה.

(2 נקודות)

ב. "ההוא גברא דבטש בכספתא דחבריה שדייה בנהרא אתא מריה ואמר הכי והכי הווה לי בגווה".

(1) כתבו בלשונכם את הסיפור שבציטוט.

(2) "יתיב רב אשי וקא מעיין ביה כי האי גוונא מאי".

על פי הגמרא, כתבו מדוע היה לרב אשי ספק מהו הדין במקרה זה, והסבירו את הספק של רב אשי.

(3) על פי הגמרא, באיזה מקרה היה רב אשי פוסק שמחייבים את המזיק לשלם לניזק?

(6 נקודות)

ג. בהמשך הגמרא נאמר: "א"ל רב יימר לרב אשי טעין כסא דכספא בבירה מאי".

(1) הסבירו בלשונכם את השאלה של רב יימר.

(2) על פי תשובת רב אשי, כתבו שני מקרים שבהם תתקבל הטענה "כסא דכספא בבירה".

(4 נקודות)

13. גידול בהמה דקה בארץ-ישראל

- א. על פי רש"י, הסבירו מדוע אסור לגדל בהמה דקה בארץ-ישראל. (2 נקודות)
- ב. מובא בברייתא: "ואף על פי שאמרו אין מגדלין בהמה דקה אבל משהה הוא קודם לרגל שלושים יום וקודם משהה בנו ל' יום ובלבד שלא ישהה את האחרונה שלושים יום".
- (1) על פי הברייתא, ציינו את שני המקרים שבהם מותר להשהות בהמה דקה בארץ-ישראל, והסבירו מדוע מותר להשהות אותה במקרים אלה.
- (2) "ובלבד שלא ישהה את האחרונה שלושים יום" – הסבירו בלשונכם משפט זה. (5 נקודות)
- ג. "אמר רבי ישמעאל מבעלי בתים שבגליל העליון היו בית אבא ומפני מה חרבו שהיו מרעין בחורשין... ואף על פי שהיו להם חורשים סמוך לבתיהם שדה קטנה הייתה ומעבירין דרך עליה".
- (1) הסבירו את המשפט: "ומפני מה חרבו שהיו מרעין בחורשין".
- (2) הסבירו את הבעיה באופן שבו נהגו בני משפחתו של רבי ישמעאל. (5 נקודות)

14. "עין תחת עין"

- א. "דתניא יכול סימא את עינו מסמא את עינו קטע את ידו מקטע את ידו שיבר את רגלו משבר את רגלו... הרי הוא אומר לא תקחו כפר לנפש רצח אשר הוא רשע למות (במדבר ל"ה, ל"א)..."
- (1) הסבירו את הדין שבברייתא זו.
- (2) על פי המשך הברייתא, הסבירו כיצד למדו דין זה מן הפסוק שבציטוט. (5 נקודות)
- ב. בהמשך הגמרא מובאת ברייתא שבה רבי דוסתאי בן יהודה לומד את הדין "עין תחת עין ממון" מן הפסוק "משפט אחד יהיה לכם" (ויקרא כ"ד, כ"ב).
- (1) הסבירו את הלימוד של רבי דוסתאי בן יהודה.
- (2) הסבירו כיצד דחתה הגמרא את הלימוד של רבי דוסתאי בן יהודה.
- (3) הסבירו כיצד הוכיחה הגמרא את דחייתה באמצעות הדוגמה של "קטן שהרג את הגדול". (7 נקודות)

בקיאות (ללומדים 8 דפי גמרא ורש"י)15. "עלו בו צמחים מחמת המכה"

"ת"ר] עלו בו צמחים מחמת המכה..."

- א. "במאי קא מיפלגי" – תרגמו את שאלת הגמרא. (2 נקודות)
- ב. על פי תשובת "רבנן בבי רב" על שאלה זו, הסבירו את דעת רבנן (תנא קמא) ואת דעת רבי יהודה. (4 נקודות)
- ג. על פי רבה, המחלוקת המשולשת בברייתא נובעת מלימוד שונה של הפסוק **"רַק שְׁבִתוּ יִתֵּן וְרָפָא יִרְפָּא"** (שמות כ"א, י"ט). העתיקו למחברתכם את הטבלה, והשלימו אותה על פי שיטת רבה. (6 נקודות)

דין תשלומי ריפוי	הטעם לדין תשלומי הריפוי	דין תשלומי שְׁבִת
		דעת רבנן (תנא קמא)
		דעת רבי יהודה
		דעת רבנן בתראי

16. תשלומי בושת

במשנה נאמר: "בושת הכול לפי המבייש והמתבייש".

- א. על פי הגמרא, משנתנו היא לא כדברי רבי מאיר ולא כדברי רבי יהודה אלא כדברי רבי שמעון.
- (1) מהו ההבדל בין משנתנו ובין דברי רבי מאיר?
- (2) הסבירו במה דומה משנתנו לדברי רבי שמעון. (4 נקודות)
- ב. (1) מהו ההבדל בין משנתנו ובין דברי רבי יהודה?
- (2) "אפילו תימא רבי יהודה כי אמר רבי יהודה סומא אין לו בושת למשקל מיניה אבל למיתבא ליה יהינן ליה". הגמרא הסבירה את דברי רבי יהודה כך שיתיישבו עם משנתנו. כתבו בלשונכם את הסבר הגמרא.
- (3) "והא מדקתני סיפא המבייש את הישן חייב וישן שבייש פטור...". הסבירו כיצד דחתה הגמרא את ההסבר שלה לדברי רבי יהודה. (8 נקודות)

עיון (ללומדים 6.5 דפי גמרא בתוספת עיון במקורות)

17. "לא תחמוד"

א. עיינו בדברי רבי אברהם אבן עזרא שלפניכם, וענו על השאלות שאחריהם.

לא תחמוד - אנשים רבים יתמהו על זאת המצווה, איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בליבו כל מה שהוא נחמד למראה עיניו? ועתה אתן לך משל: דע, כי איש כפרי שיש לו דעת נכונה, והוא ראה בת מלך שהיא יפה, לא יחמוד אותה בליבו שישכב עימה, כי ידע כי זה לא ייתכן... ככה כל משכיל צריך שידע, כי אישה יפה או ממון לא ימצאנו אדם בעבור חוכמתו ודעתו, רק כאשר חָלַק לו ה'... ובעבור זה, המשכיל לא יתאוה ולא יחמוד. ואחר שידע שאשת רעהו אסרה ה' לו, יותר היא נשגבה בעיניו מבת מלך בלב הכפרי, על כן הוא ישמח בחלקו ולא ישים אל ליבו לחמוד ולהתאוות דבר שאינו שלו, כי ידע שה' לא רצה לתת לו, לא יוכל לקחתו בכוחו ובמחשבותיו ותחבולותיו, על כן יבטח בבוראו שיכלכלנו ויעשה הטוב בעיניו.

(רבי אברהם אבן עזרא, שמות כ', י"ג)

(1) הסבירו את השאלה של רבי אברהם אבן עזרא.

(2) בתשובה על שאלתו, כתב רבי אברהם אבן עזרא משל על איש כפרי ובת מלך.

כתבו בלשונכם את המשל, והסבירו כיצד המשל עונה על שאלה זו.

(6 נקודות)

ב. עיינו במקורות שלפניכם, וענו על השאלות שאחריהם.

1. כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חברו... הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תחמוד".

ואין לוקין על לאו זה מפני שאין בו מעשה. ואינו עובר בלאו זה עד שייקח החפץ שחמד...

(רמב"ם, הלכות גזלה ואבדה, פרק א', הלכה ט')

2. רבנו [הרמב"ם] דייק מאוד בניסוח ההלכה. תחילה כתב: "ואין לוקין על לאו זה שאין בו מעשה", ורק

אחר כך הוסיף: "ואינו עובר בלאו זה עד שייקח החפץ שחמד". הפריד רבנו בין עבירתו על הלאו לבין המעשה, ובכך האיר לנו את פירוש הדברים. איסור החימוד הוא כפי שהגדיר רבנו בספר המצוות: "האזהרה שהוזהרנו מלהעסיק מחשבותינו בתחבולות היאך לרכוש קניין של זולתנו מאחינו...". עצם זה שמעסיק את מחשבתו הוא האיסור. אומנם אינו מתחייב בלי שיעשה מעשה, אך אין זה כי אם תנאי ואינו חלק מהותי מעצם האיסור... ואין המעשה שייך לגוף האיסור, לפיכך מוגדר לאו זה כלאו שאין בו מעשה.

(הרב נחום רבינוביץ', יד פשוטה על הרמב"ם, שם)

(1) הרב נחום רבינוביץ' הסביר את דברי הרמב"ם. בדבריו הבחין הרב נחום רבינוביץ' בין האיסור "לא תחמוד"

ובין התנאי שבו יתחייב אדם על איסור זה.

על פי הרב נחום רבינוביץ', הסבירו מהו האיסור ומהו התנאי.

(2) על פי מה שהסברתם בתת-סעיף הקודם, ב(1), הסבירו בלשונכם מדוע האיסור "לא תחמוד" נחשב לאו שאין בו

מעשה.

(6 נקודות)

18. "עין תחת עין" – ממון

א. עיינו בדברי רבי אברהם אבן עזרא שלפניכם, וענו על השאלות שאחריהם.

"עין" - אמר רב סעדיה: לא נוכל לפרש זה הפסוק כמשמעו. כי אם אדם הכה עין חברו, וסרה שלישיית אור עיניו, איך ייתכן שיוכה מכה כזאת בלי תוספת ומגרעת, אולי יחשיך אור עינו כולו? ויותר קשה הכוונה והפצע והחבורה, כי אם היו במקום מסוכן אולי ימות, ואין הדעת סובלת... והכלל לא נוכל לפרש על דרך מצוות התורה פירוש שלם, אם לא נסמוך על דברי חז"ל. כי כאשר קיבלנו התורה מן האבות, כן קיבלנו תורה שבעל פה, אין הפרש ביניהם. והינה יהיה פירוש "עין תחת עין" ראוי להיות עינו תחת עינו, אם לא ייתן כופרו.

(רבי אברהם אבן עזרא, שמות כ"א, כ"ד)

(1) על פי דברי רב סעדיה גאון המובאים בדברי רבי אברהם אבן עזרא, אי אפשר לפרש את הביטוי "עין תחת עין" כמשמעו.

הסבירו את הטענה של רב סעדיה גאון. בתשובתכם הסבירו את הדוגמה שבדבריו.

(2) הסבירו את הכלל שבסוף דברי רבי אברהם אבן עזרא בנוגע לפירוש מצוות התורה. (6 נקודות)

ב. עיינו בדברי הרב יעקב אריאל שלפניכם, וענו על השאלות שאחריהם.

השאלה הנוקבת היא אם אכן משה אמת ותורתו אמת, מדוע כתבה התורה את הדברים בנוסח מטעה? הרי יכלה התורה לכתוב מפורש ממון תחת עין?

והתשובה לכך היא שבכוונה נכתבו הדברים בנוסח זה בדווקא. מבחינה עקרונית, תאורטית בלבד, אכן העונש היה חייב להיות "עין תחת עין" ממש, אולם התרגום המעשי של החיוב הוא תמיד ממון. התורה שבכתב עוסקת ברעיון המופשט, בעוד שיישומו מתפרש על ידי התורה שבעל פה...

התורה שבכתב מביעה את הדרישה הרעיונית; התורה שבעל פה - את הביצוע המעשי. האידאה והמציאות חייבות להתבטא בשני כלים שונים. חייב להיות פער ומתח בין השניים. זו מושכת לכיוון האידא, וזו מתחשבת במציאות הריאלית.

(הרב יעקב אריאל, מאהלי תורה)

(1) הסבירו את השאלה של הרב יעקב אריאל בנוגע לביטוי "עין תחת עין".

(2) הסבירו בלשונכם את התשובה של הרב יעקב אריאל על שאלתו. בתשובתכם התייחסו להבדל העקרוני בין התורה שבכתב ובין התורה שבעל פה.

(6 נקודות)

פרק שלישי – תוכני תורה שבעל פה

(28 נקודות)

ענו על שתיים מן השאלות 19–30 (לכל שאלה – 14 נקודות).

משנה**19. מסכת ביכורים**

א. "אין מביאין ביכורים חוץ משבעת המינים; לא מתמרים שבהרים, ולא מפירות שבעמקים... אין מביאין ביכורים קודם לעצרת..." (פרק א', משנה ג').

(1) "וְלִקְחֶתָּהּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה" (דברים כ"ו, ב') – הסבירו כיצד למדו חכמים מפסוק זה שמביאים ביכורים רק משבעת המינים.

(2) מדוע אין מביאים ביכורים מתמרים שבהרים ומפירות שבעמקים?

(3) מדוע "אין מביאין ביכורים קודם לעצרת"?

(6 נקודות)

ב. "מעצרת ועד החג – מביא וקורא. מן החג ועד חנוכה – מביא ואינו קורא; רבי יהודה בן בתירא אומר: מביא וקורא." (שם, משנה ו')

(1) על פי תנא קמא, הסבירו בלשונכם ממתי עד מתי "מביא וקורא".

(2) יעקב מתכנן לעלות לירושלים ולהביא ביכורים בראש חודש כסלו.

I. כתבו אם על יעקב לקרוא מקרא ביכורים על פי תנא קמא ועל פי רבי יהודה בן בתירא.

II. על פי רע"ב, הסבירו את הנימוק לדין של תנא קמא.

(8 נקודות)

20. מסכת שבת

א. "המוציא אוכלין ונתנן על האסקופה, בין שחזר והוציאן, בין שהוציאן אחר – פטור..." (פרק י', משנה ב').

(1) מהי אסקופה, ואיזו רשות מארבע רשויות השבת נחשבת האסקופה שבמשנה זו?

(2) על פי המשך המשנה, הסבירו בלשונכם מדוע במקרה זה הדין הוא פטור.

(5 נקודות)

ב. "הנוטל ציפורניו זו בזו או בשיניו; וכן שְׁעָרוֹ, וכן שפמו, וכן זקנו, וכן הגֹּדְדָּלָת, וכן הכֹּחֶלֶת, וכן הפֹּקֶסֶת – רבי אליעזר מחייב; וחכמים אוסרין משום שבות" (שם, משנה ו').

(1) I. על פי רע"ב, הסבירו שלושה מן המקרים המודגשים בקו.

II. בנוגע לשניים מן המקרים המודגשים בקו, כתבו מהו אב המלאכה שעליו עוברים לדעת רבי אליעזר.

(2) I. "רבי אליעזר מחייב" – במה מתחייבים על פי רבי אליעזר?

II. הסבירו את הביטוי "משום שבות".

(9 נקודות)

21. מסכת סנהדרין

א. "ושלוש שורות של תלמידי חכמים יושבין לפניהם, כל אחד ואחד מכיר את מקומו. היו צריכין לסמוך...".
(פרק ד', משנה ד')

- (1) "לפניהם" – לפני מי היו תלמידי החכמים יושבים?
- (2) על פי מה היו מסודרים מקומות הישיבה של תלמידי החכמים?
- (3) כתבו מהי הכוונה במילה "לסמוך", וציינו מקרה שבו "היו צריכין לסמוך".
(7 נקודות)

ב. "כיצד מאיימין (את העדים) על עדי נפשות? היו מכניסין אותן ומאיימין עליהן: שמא תאמרו מאומד, ומשמועה,

עד מפי עד, ומפי אדם נאמן שמענו..." (פרק ד', משנה ה').

- (1) על פי המשך המשנה, מדוע "מאיימין את העדים" בדיני נפשות?
- (2) הסבירו את שני המושגים המודגשים בקו.
(5 נקודות)

ג. על פי המשך המשנה, אחד הנימוקים לבריאת האדם יחידי הוא "מפני שלום הבריות". הסבירו נימוק זה. (2 נקודות)

אגדה

22. הכוח לשנות

"מעשה ברבי אליעזר בן הורקנוס שהיו לאביו חורשין הרבה, והיו חורשין על גבי המענה והוא היה חורש בטרשין...".
(מדרש "פרקי דרבי אליעזר")

- א. (1) הסבירו את המושגים: "מענה" ו"טרשין".
- (2) "האריכו לספר עניין החרישה, נתכוונו לרמז שמעניין החרישה שלו בטרשים האיר בלבבו ניצוץ מבעיר אהבת התורה..." (רבי דוד לוריא, פירוש ל"פרקי דרבי אליעזר").
על פי המשך דברי רבי דוד לוריא, הסבירו כיצד החרישה בטרשים עוררה ברבי אליעזר בן הורקנוס את האמונה שביכולתו ללמוד תורה.
- (3) על פי המשך דברי רבי דוד לוריא, ציינו סיפור נוסף שיש בו דמיון לסיפור על רבי אליעזר בן הורקנוס, והסבירו כיצד התעוררה האמונה ביכולת ללמוד תורה בסיפור שצינתם.
(8 נקודות)

ב. על פי המשך המדרש, כיצד באה לידי ביטוי השתקקותו של רבי אליעזר בן הורקנוס ללימוד התורה?
צינו שני פרטים. (4 נקודות)

ג. בהמשך המדרש רבי אליעזר בן הורקנוס ממשיך את עצמו לבזר ורבן יוחנן בן זכאי ממשיך אותו למעיין.
הסבירו את הנמשל של אחד מן המשלים בנוגע לרבי אליעזר בן הורקנוס. (2 נקודות)

23. צדקה וחסד

- א. "תנו רבנן... 'אֲשֶׁר יִחָסֵר לוֹ' (דברים ט"ו, ח') – אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. אמרו עליו על הלל הזקן, שלקח לעני בן טובים אחד, סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לפניו, ורוץ שלושה מילין". (כתובות סז, ע"ב)
- ב. "סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו" הן דוגמאות לעיקרון הנלמד בגמרא. כתבו בלשונכם את העיקרון הזה. (3 נקודות)
- ג. בהמשך הגמרא מובא סיפור על עני שבא אל רבי נחמיה:
 "...ההוא דאתא לקמיה דרבי נחמיה [אותו אדם שבא לפני רבי נחמיה]. אמר ליה: במה אתה סועד? אמר ליה: בבשר שמן ויין ישן. רצונך שתגלגל עימי בעדשים? גִּלְגַּל עִימִי בְּעֵדִשִׁים וּמֵת...".
 על פי המשך הגמרא, מי אחראי למות העני, ומדוע הוא אחראי? כתבו שתי אפשרויות. (8 נקודות)
- ד. בנוגע לחיוב נתינת צדקה הסביר הראי"ה קוק שהעני תורם לכלל מעצם היותו עני. הסבירו כיצד. (3 נקודות)

24. רבן יוחנן בן זכאי

- א. (1) "אבא סיקרא ראש הבריונים של ירושלים, בן אחותו של רבן יוחנן בן זכאי היה. שלח לו [ריב"ז]: בוא בצנעא אליי. בָּא.
 אמר לו: עד מתי אתם עושים כך והורגים את כל העולם ברעב?...".
 (גיטין נו, ע"א. מתורגם מן הארמית)
- ב. הסבירו כיצד מעשיהם של הבריונים גרמו להריגת אנשי ירושלים ברעב.
- ג. (2) אבא סיקרא יעץ לרבן יוחנן בן זכאי להתחזות למת כדי שיוכל לצאת מירושלים.
 ציינו שני פרטים בעצה של אבא סיקרא שנועדו להביא להצלחת התוכנית. (6 נקודות)
- ד. בנוגע לפגישת רבן יוחנן בן זכאי ואספסינוס, כתב הרב בנימין קלמנזון: "רבן יוחנן בן זכאי מבקש את 'יבנה וחכמיה'. כלומר, אין זו רק בקשה לעיר מקלט עבורו..." (על מה אבדה הארץ – עיונים באגדות החורבן).
- ה. (1) על פי הרב בנימין קלמנזון, מהו השינוי שרצה רבן יוחנן בן זכאי לחולל, וכיצד שינוי זה בא לידי ביטוי בבקשתו את "יבנה וחכמיה"?
 (2) רבן יוחנן בן זכאי יצא מירושלים עם שניים מתלמידיו – רבי אליעזר ורבי יהושע.
 I. בחרו באחד משני התלמידים האלה, וצינו מה מאפיין אותו.
 II. על פי המשך דברי הרב בנימין קלמנזון, הסבירו מהי תרומתו של התלמיד שבחרתם למימוש השינוי הגדול שרצה רבן יוחנן בן זכאי לחולל.
 (8 נקודות)

מספרות השו"ת**25. מעסיקים ועובדים**

א. "בְּיוֹמוֹ תִּתֶּן שְׂכָרוֹ וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשְּׁמֶשׁ כִּי עֲנִי הוּא וְאֵלָיו הוּא נִשְׁאָא אֶת נַפְשׁוֹ וְלֹא יִקְרָא עָלָיָהּ אֵל ה' וְהָיָה בָּהּ חֶטָּא".
(דברים כ"ד, ט"ו)

הרב אליהו בקשי דורון הביא בדבריו כמה פירושים לביטוי "וְאֵלָיו הוּא נִשְׁאָא אֶת נַפְשׁוֹ".

(1) כתבו שניים מן הפירושים לביטוי זה.

(2) באיזה אופן המעסיק פוגע בעובד לפי כל אחד מן הפירושים שכתבתם?

(6 נקודות)

ב. "רבה בר בר חנא תברו ליה הנהו שקולאי חביתא דחמרא, שקל לגלימיהו [רבה בר בר חנא שברו לו הסבלים חבית של יין, והוא לקח את הגלימות שלהם]. אתו אמרו ליה לרב [הסבלים באו וסיפרו על כך לרב], אמר ליה: הב להו גלימיהו [אמר לו: תן להם את הגלימות שלהם]. אמר ליה: דינא הכי? [אמר לו: כך הוא הדין?], אמר ליה: הן [כן] - 'וְאֶחָדָה צְדִיקִים תִּשְׁמֹר' ".
(הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, שו"ת משפטי עוזיאל על פי בבא מציעא פג, ע"א)

על פי הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, כתבו מה לומדים מסיפור זה בנוגע ליחס של המעסיק כלפי עובדיו. (2 נקודות)

ג. יוסף הוא עובד ניקיון בבית ספר, והוא מקבל את שכרו מחברת כוח האדם ולא מן המעסיקה בפועל, הנהלת בית הספר.

(1) הסבירו מהי האחריות המוסרית של הנהלת בית הספר (המעסיקה בפועל) כלפי יוסף.

(2) על איזה איסור עוברת הנהלת בית הספר (המעסיקה בפועל) במקרה שחברת כוח האדם פוגעת בזכויות של יוסף?

(6 נקודות)

26. עישון

א. כתבו שניים מן הנימוקים שהובאו בפוסקים לאיסור עישון. (4 נקודות)

ב. הרב משה פיינשטיין ("אגרות משה") נשאל אם יש זכות לאברכים לדרוש מחבריהם שלא לעשן בתוך בית המדרש, מכיוון שהעישון גורם להם כאב ראש ומזיק לבריאותם.

(1) כתבו מה ענה הרב משה פיינשטיין על שאלה זו.

(2) הרב משה פיינשטיין הוכיח את תשובתו מן הסיפור בגמרא על רב יוסף ומקזי הדם.

I. הסבירו מה היה הנזק שגרמו מקזי הדם לרב יוסף, ומה דרש רב יוסף בעקבות זאת.

II. הסבירו כיצד הוכיח הרב משה פיינשטיין את תשובתו מסיפור זה.

(7 נקודות)

ג. אביגיל ותהילה עובדות זו ליד זו באותו חדר, ותהילה נוהגת לעשן בחדר בכל יום. לאחר כמה חודשים של עבודה משותפת

דרשה אביגיל מתהילה שתפסיק לעשן בחדר. תהילה טוענת שאביגיל אינה יכולה לפתע לשנות את דעתה, ולדרוש ממנה להפסיק לעשן בחדר.

על פי מה שלמדתם, האם אביגיל רשאית לדרוש מתהילה להפסיק לעשן בחדר? נמקו את תשובתכם. (3 נקודות)

27. סיכון עצמי להצלת הפרט והכלל

א. הרב דוד בן זמרא (הרדב"ז) נשאל בנוגע למקרה ש"אמר השלטון לישראל הנח לי לקצץ איבר אחד שאינך מת ממנו או אמית ישראל חברך".

(1) הסבירו בלשונכם את המקרה שהובא לפני הרדב"ז.

(2) כתבו את תשובת הרדב"ז על שאלה זו, והסבירו אחד מנימוקיו.

(6 נקודות)

ב. בנוגע לסיכון עצמי להצלת הכלל הביא הרב מאיר שמחה הכהן מדווינסק ("משך חכמה") את הפסוק "לֹא יָשֹׁב מִצָּרִים

כִּי יִתְּנוּ כָּל הָאֲנָשִׁים הַמִּבְקָשִׁים אֶת נַפְשָׁם" (שמות ד', י"ט).

מה למד ה"משך חכמה" מפסוק זה, וכיצד הוא למד זאת? (4 נקודות).

ג. הרב אליעזר וולדינברג ("ציץ אליעזר") נשאל אם חיילים בשדה הקרב צריכים להכניס את עצמם לספק סכנה כדי להציל

את חייו של חברם שנפצע בקרב. בתשובתו כתב הרב אליעזר וולדינברג: "דין התורה בזה הוא שבמלחמה ובשדה קרב

אין דין של 'וחי בהם' ואין דין של 'חייך קודמים'."

(1) הסבירו את הדין "וחי בהם" אך את הדין "חייך קודמים".

(2) מדוע דינים אלה אינם חלים בעת מלחמה? כתבו נימוק אחד שהביא הרב אליעזר וולדינברג לדבריו.

(4 נקודות)

תפילה כמפגש

28. זמני התפילה

א. (1) על פי דברי הטור (הרב יעקב בן אשר), חז"ל ביקשו שהתפילה תלווה את האדם במשך כל היום, ועל כן קבעו אותה

בנקודות הזמן המרכזיות ביום.

בנוגע לכָּל אחת מן התפילות, הסבירו מדוע היא נקבעה בנקודת הזמן שנקבעה.

(2) "ויהיה פרי יומו ולילו אותן שלוש עיתות התפילה... והסדר הזה לנפש כסדר המזון לגוף...".

(רבי יהודה הלוי, ספר הכוזרי, מאמר ג, פסקה ה)

הסבירו את ההשוואה של רבי יהודה הלוי בין זמני התפילות לזמני הארוחות.

(6 נקודות)

ב. (1) הסבירו מהי "שעה זמנית".

(2) ממתי אפשר להתחיל להתפלל תפילת מנחה?

(3) להלכה, עד מתי אפשר להתפלל תפילת מנחה? בתשובתכם התייחסו לזמן לכתחילה ולזמן בדיעבד.

(5 נקודות)

ג. ציינו שני תנאים שצריכים להתקיים כדי שאדם יוכל להתפלל "תפילת תשלומין". (3 נקודות)

29. הכנות לפני התפילה ותפילה בציבור

- א. (1) מה הם שני הטעמים לנטילת ידיים לפני התפילה?
 (2) גבריא'ל נמצא בטיול ואין ברשותו מים לנטילת ידיים לפני התפילה – מה עליו לעשות?
 (3) נוגה התפללה תפילת שחרית, וכשסיימה, הבחינה שידיה היו מלוכלכות בשעת התפילה. מהו הדין במקרה זה?
 (6 נקודות)
- ב. ציינו שתי מעלות שיש לתפילה בציבור. (3 נקודות)
- ג. הרב משה פיינשטיין נשאל: "בְּדִבְרֵי אַחַד שֶׁמֶרְגִּישׁ שֶׁכְּשֶׁמֶתְפַּלֵּל בִּיחִידוֹת מְכוּוֹן אֶת לִבּוֹ יוֹתֵר לְשִׁמְיִים מִבְּשַׁעַת שֶׁמֶתְפַּלֵּל עִם הַצִּיבּוֹר – אִיךָ יַעֲשֶׂה? אִם תְּפִלָּה בְּצִיבּוֹר עֲדִיף אוּ בְיוֹתֵר כּוֹנֵנָה עֲדִיף?" (שו"ת אגרות משה, אורח חיים, חלק ג', סימן ז').
 כתבו מה ענה הרב משה פיינשטיין על שאלה זו, והסבירו שניים מנימוקיו. (5 נקודות)

30. תוכן תפילת העמידה

- א. (1) הסבירו כיצד ההבחנה בין עיקר לטפל בחיים באה לידי ביטוי בנוסח תפילת העמידה שקבעו חכמים.
 (2) הסבירו כיצד החשיבה על הזולת באה לידי ביטוי בנוסח תפילת העמידה שקבעו חכמים.
 (6 נקודות)
- ב. (1) מהי התועלת בהוספת בקשות אישיות בתפילה?
 (2) ציינו שתי הגבלות בנוגע להוספת בקשות אישיות בתפילה, והסבירו מדוע קבעו חכמים הגבלות אלה.
 (6 נקודות)
- ג. כתבו דבר אַחַד שיש לעשות בזמן חזרת הש"ץ, ודבר אַחַד שאין לעשות בזמן זה. (3 נקודות)

בהצלחה!